

VILKMERGĖS KULTŪROS LOPŠYS

1919-ieji – žydų kultūros atgimimas Ukmergėje

Kęstučio aikštė.

Vilniaus ir Vytauto gatvių sankryža.

Ukmergės kraštotyros muziejaus fondų nuotr.

Knygos „Ukmergės žydų bendruomenės istorija“ sudarytojas Julius Zareckas iš priekario spaudos ir dokumentų po kruopelytę rinko faktus apie šios bendruomenės istoriją mūsų krašte.

Šį kartą pateiksime ištraukas apie 1919-ųjų metų įvykius – jaunos Lietuvos valstybės kūrimosi pradžią, išsivadavus iš carinės Rusijos gniaužtų, bolševikų siautėjimą, lietuvių ir žydų santykius tuo metu bei žydų kultūros atgimimo pradžią.

Knygoje rašoma, kad 1919 m. pradžioje, bolševikams užėmus Ukmergę, daug žydų iš miesto pasitraukė į Gelvonas.

1919 m. „Bolševikai įkišo į kalėjimą be jokios kaltės žydą Perkulį, tačiau žydą už trijų dienų paliausavo“.

(„Laisvė“, 1919-04-08)

◇◇◇

„Ukmergėje buvo įkurta „revkomo“ valdžia. Pradėjo atgimti kultūrinis gyvenimas. Suorganizuotas žydų kultūros klubas. Vokiečių okupacijos metu uždaryta žydų mokykla buvo pertvarkyta į visuomeninę žydų Kultūros lygos mokyklą.

Mokykla buvo aprūpinta gerais baldais, viena turtinga šeima dovanojai pianiną. Klube visuomeniniais pagrindais veikė biblioteka, skaitykla, poilsio kambarys su įvairiais stalo žaidimais (šachėmis, šachmatais, domino ir pan.), orkestras.

Daktaras Šapiro padovanojo klubui solidžią dovaną – puikų rojalį. Žydų klubas tapo visuomeninio gyvenimo centru. Klubas ir Kultūros lygos mokykla sukviė geriausią miesto inteligentiją: Šaulinskis, kultūros veikėjas ir pedagogas tapo mokyklos direktoriumi ir mokytoju; Puneris, buvęs studentas – mokytoju. Jie pakvietė dirbti mokykloje dar tris pedagogus. Buvo įsteigtas visuomeninis komitetas, kurio nariai mokyklos darbui aukoję, kaip sakoma, sielą ir širdį.

Ukmergės Kultūros lygos mokykloje mokėsi daugiau nei šimtas vaikų. Šalia mokyklos buvo įveistas sodas, kurį prižiūrėjo patys

mokiniai.

Kultūros klube buvo dramos sekcija, kuriai vadovavo Perkulis. Mieste suklestėjo ir išsiplėtė kultūrinis ir visuomeninis gyvenimas“.

(*Šaikos Zarkino prisiminimai, versta iš rusų kalbos*)

„Bolševikų kariuomenė Ukmergę buvo užėmusi 1919-01-10 – 1919-05-03, Kultūros lygos mokyklos įkūrimo data – 1919-10-29, tad labiau tikėtina, kad Ukmergės žydų bendruomenės kultūrinės ir švietimo struktūros ėmė kurtis kartu su atgimstančia Lietuvos valstybe dar vokiečių okupacijos metu, o bandymas kultūrinį žydų bendruomenės atgimimą sieti tik su „revkomo“ valdžia teatspindi Š. Zarkino požiūrį. O Šaulinskis (greičiausiai – Izaokas Šauliškis) – pirmosios miesto tarybos narys, mokytojas.

1921 m. jis jau minimas kaip Ukmergės žydų liaudies mokyklos (vėliau – Žydų kultūrinės lygos – liaudies mokyklos) vedėjas“, – paaiškinama ši ištrauka, remiantis „Eskizų“ 1994 m. Nr. 6-7 pateiktomis išvalgomis.

◇◇◇

„Ukmergė. Čia bolševikai plėšė kaip galėjo ir ką galėjo. Vaistininkui Tulevičiui (Šulevičiui?) uždėjo 10 000 rublių ir, nepaisant to, kad tą sumą šis ėnešė, vis tiek jį suareštavo.

Suareštavo, pirma gerai apiplėšę, ir dvarininką Michalauskį. Apart jų areštuota ir apiplėšta yra daug, nežinia, už ką. Kas tas kontribucijas ir areštus įsakinėja, galima spėti šit iš ko: nors yra už tokį Tulevičių nemažai kur kas turtingesnių žydų, vienok jie nėra nei areštuojami, nei kontribucijomis apkraunami. Kame tik buvo bolševikai: Telšiuose, Kuršėnuose, Šiauliuose, Kėdainiuose, Ukmergėje, Panevėžyje ir t. t. nei dėl juoko nei vienas žydas nebuvo nubaustas bei areštuotas, nors dauguma ir iš jų sakos bolševikams neprijaučią.“

(„Vienybė“, 1919 m. Nr. 18)

◇◇◇

1919 m. gegužės buvo sukviesta miesto taryba, joje dirbo 30 žmonių (po 10 nuo lietuvių, lenkų ir žydų),

miesto valdyboje – 3 (burmistras, burmistro pavaduotojas ir valdybos narys). Valdybos nariu buvo išrinktas ir Bensionas Goldbergas (g. apie 1863 m., nepartinis, baigęs vidurinę mokyklą, buhalteris).

(„Eskizai“, 1994 m. Nr. 6–7)

◇◇◇

„(...) lietuvių nacionalistai nušovė jo (rabino Giršle Zeldovo) jauniausią sūnų, nutraukdami jo besiskleidžiantį jauną gyvenimą. Tai atsitiko netikėtai, (liepos 3 d.?) žydams mitinguojant dėl žydų švietimo reikalų. Nacionalistai iššovė į mitinguojančiųjų minią ir šio šūvio auka tapo jaunasis Jaša Zeldovas.“

(*Šaikos Zarkino prisiminimai, versta iš rusų kalbos*)

◇◇◇

1919 m. veiklą pradeda Ukmergės žydų draugija sergantiems žydams šelpti „Refuo Šleimo“ („Pilnas gydymas“). Nors nė vienas šios draugijos narys nebuvo medikas, jie rūpinosi ligonių gydymu, priežiūra, maitinimu, vaistais. 1919 m. draugijai priklausė 50 narių. Draugijos lėšas sudarė: nario mokestis, aukos, pajamos iš labdarinių kultūrinių renginių.

(*Bliumin „A. Ukmergės žydų bendruomenė tarpukario Lietuvoje (1918 – 1940)“ – kursinis darbas 2000 m.*)

◇◇◇

1919 m. „Liepos mėnesio pradžioje susikūrė čia draugija Ukmergės „Aidas“. Viena iš draugijos veiklos kryptį buvo lietuvių kalbos kursų organizavimas. Kursai su dviem skyriais pritaikinti mažai mokantiems ir visai nemokantiems lietuvių kalbos. Kursai lanko daugiausia žydai. Kursai darbuojas nuo liepos 15 dienos. Kursininkų 25.

(...) prie draugijos dabar priklausė tik lietuviai. Manoma susiartinti su žydais. Po liepos 3 d. atsitikimo (mitingo metu nušautas jaunas žydas Jaša Zeldovas?) žydai laikosi nuošaliai nuo lietuvių kultūrinio gyvenimo: draugijos vakaruose nematyti nei vieno žydo“.

(„Lietuva“, 1919-09-19 Nr. 205)

◇◇◇

„Ukmergė. Ukmergės miesto

žydai, nors jų ne taip daug yra, apie 5 ar 6 tūkstančiai, padarė boikotą lietuviams; nei vienas žydas ne duoda siūti katalikams kurpiams, arba siuvėjams, tiktai šemžia (?) tarp savęs; taip pat sinagogose rabinai draudžia, kad nei vienas žydas neitų į kinematografą, kurio savininkas katalikas.

Duoną žydai pigiau parduoda, kaip lietuvių kepyklose ir valgyklose, tik ką jie darys, kaip mūsų kooperatyvai atsidarys.

Tiesa, žydams mūsų kooperatyvai nepatinka.

Lietuviai, susipraskit dar labiau – steikim kooperatyvų, bus viskas pigu.

Kapelis.“

(„Lietuva“, 1919-09-19 Nr. 205)

◇◇◇

„7 rugsėjo Ukmergės „Aido“ valdybos iniciatyva buvo sušauktas mitingas žydų ir lietuvių santykiams išaiškinti. Ukmergės „Aido“ valdybos pirmininkas p. Kviška įžengiamoje kalboje paaiškino lietuvių ir žydų santykius praeitę ir dabar, pabrėžęs, kad tarpu tų tautų yra daug bendra, kaip vieniems, taip antriems svarbu įsikurti nepriklausomą Lietuvą su sostine Vilniumi, kvietė žydus tuo klausimu išsistarti ir nurodyti, kuriuo būdu tiksliau galėtų būti įgyvendinti bendri siekimai.

Kalbėtojų lietuvių buvo nurodyta, kad žydai, kurie sudaro Lietuvoje nemažą dalį gyventojų, ligi šiolei naujai besikuriančioje Lietuvos valstybėje laikėsi pasingai ir šiaip dar nėra išreiškę savo nuomonės dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Žydų kalbėtojai iš savo pusės pabrėžė, kad jiems iki šiolei Lietuvoje mažai teduota politinių teisių dalyvauti kuriamajame valstybės darbe, jie net buvo persekiojami (atsitikimai Ukmergėje, Panevėžyje ir kt.).

P. Kuzma nurodė, kad visi žydų vadinamieji pogromai buvo ne lietuvių sutaisyti, bet lenkų provokuoti, kurie turėjo karo įstaigoje susisukę sau lizdus. Dabar pradėta jos valyti ir tolimesnė ateity to daugiau atsikartoti negali.

Po ilgų kalbų ir ginčų, žydai išreiškė savo palankumą Lietuvos

nepriklausomybei ir, jei jiems bus duotos teisės darbuotis valstybės kuriamajame darbe, tai jie kartu su lietuviomis visomis išgalėmis padės atstatyti laisvai demokratišką Lietuvą su sostine Vilniumi.

Pabaigoje buvo priimta tokio turinio rezoliucija: „Mes susirinkę žydai ir lietuviai skaičiuje 500 aptarti žydų-lietuvių santykiams, nusprendėm dirbti nepriklausomos Lietuvos naudai ir ginti ją nuo visų priešų. Ir kartu reikalaujame, kad valdžia savo darbais vykintų gyvenimą demokratizmo dėsnius“.

(„Lietuvos ūkininkas“, 1919-09-14 Nr. 28)

◇◇◇

1919 m. rugsėjo 21 d. Ukmergėje vyko dviejų mūšiuose su lenkais žuvusių kareivių laidotuvės. Jose buvo nešami vainikai ir „nuo žydų“.

(„Laisvė“, 1919-10-04 Nr. 108)

◇◇◇

„Ukmergė. Kai kur gatvių pavadinimų dar nėra nei lietuviškų, nei lietuvių kalboje: lenkų, žydų – tai visur. Taip pat ir krautuvių ar įvairių kitų įstaigų pavadinimai netikslūs, kaip „zagotowščikas“ ir t. t., kitur lenkų pirmoj vietoj, žydų antroj, rusų ketvirtoj ir tik paskui lietuvių. Šiuo atžvilgiu Ukmergės miestas išsižiūri grynai lenkų ir žydų miestu. Vietinės savivaldos, jei nebūtų lenkuojančios, to nematytum.“

(„Laisvė“, 1919-10-04 Nr. 108)

◇◇◇

1919 m. spalio 2 d. Ukmergėje vyko didelės iškilmės, skirtos pažymėti rugsėjo 26 d. įvykusiam Didžiosios Britanijos pripažinimui Lietuvos valstybės „de facto“. Iškilmėse, tarp kitų organizacijų dalyvavo ir „žydų Sionistų partija“.

(„Laisvė“ 1919-11-08 Nr. 117)

Ištraukos iš knygos „Ukmergės žydų bendruomenės istorija“.

Parengė Vilma Nemunaitienė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Ukmergiškių dainos skambėjo Žemaitijoje

Maironio tėviškėje.

Janina BADOKIENĖ

LPS „Bočiai“ Ukmergės klubo „Viltis“ nariai rugpjūčio 13 d. lankėsi Raseinių rajone.

Poeto Jono Mačiulio-Maironio tėviškės sodyboje-muziejuje pasitikusi ekskursijų vadovė Rita Paškauskienė pasakojo, kad Mačiulių didžiulę sodybą per Pirmąjį pasaulinį karą suniokojo ugnis. Liko tik ledainė, statyta iš kalkių bei akmenų. Sodybą atstatė Maironio sesuo Kotryna su savo vyru.

Namas, kuriame įkurtas muziejus, buvo perstatytas, jo statybai panaudoti išlikę rąstai. Muziejuje eksponuojama nemažai kaimo buitės daiktų, atkeliavusių iš įvairių Raseinių krašto vietų.

Yra daiktų, likusių nuo Maironio laikų: dubuo, iš kurio vaikystėje jis valgė mėgstamus pyragaičius su varške, verpimo ratelis, kuriam dūzgiant būsimas kunigas ir poetas mokėsi pažinti pirmąsias raides.

Išliko ir paties Maironio drožta rašalinė, poeto sesers Kotrynos spinta. Ant sienos kabo paveikslas „Kristaus laidotuvės“, kurį poetas dovanojo staliui Gedminui, dariusiam karstą jo motinai. Šalia kabo Maironio motinos Onos Kurmauskaitės ir tėvo Aleksandro Mačiulio portretai.

Gidė papasakojo apie būsimą poeto mokslus, kunigystę, kūrybą. Svirne įrengta vaizdo projekcija, kur matomi vaizdai, kaip jis atvyksta į Bernotus, matomos eilėraščių ištraukos, stovi stendai apie Maironio gyvenimą ir veiklą. Išlikusi Maironių menanti pušis, prie jos įrengta instaliacija „dainuojantis suolelis“ – girdimi poeto eilėraščiai, dainų melodijos...

Sustojome ir prie Maironio šaltinėlio, tik gaila, kad šulinėlyje, į kurį suteka šaltinio vanduo, jo beveik nebuvo.

Norgėlių kaime LPS „Bočiai“ Raseinių bendrijos kvietimu dalyvavome renginyje. Draugystę su Žemaitijos senjorais mūsų klubas užmezgė seniai, o nuo 2015 m. pradėjome vykdyti Ukmergės r. savivaldybės remiamą projektą „Mano žemė man – vieninteliai namai!“ Atstovavome Ukmergės rajonui tradiciniuose respublikiniuose renginiuose. Tie renginiai – LPS „Bočiai“ Žemaitijos regiono festivaliai „Skambėk, Žemaitija!“

Šiomet dėl karantino šventė buvo kitokia – skirta Žolinės tradicijoms. Visus pasveikino LPS „Bočiai“ Raseinių bendrijos pirmininkė Elytė Pužaitienė, klubo „Viltis“ pirmininkas Valmantas Naraškevičius, Norgėlių kaimo bendruomenės pirmininkas Antanas Kilčauskas. Apie šios bendruomenės aktyvią veiklą kelionės metu mums jau buvo pasakojusi klubo gidė Danutė Gelūnienė.

Renginio vedėjai pasakojo, kaip minima Žolinė Žemaitijoje. Nuo seno šiuo laiku baigdavosi rugiapjūtė ir visa giminė susirinkdavo pabaigtuvėms. Buvo tikima, kad tada visus kitus metus gyvens sočiai, laimingai, santarvėje. Išliko posakis „Kas neateina per Žolinę, tas bus neturtingas.“

Tikėta, kad iki Žolinės negalima valgyti šviežių bulvių, kepti naujo derliaus duonos. Pirmiausia per šventę reikia už naują derlių padėkoti Mergelei Marijai.

Žemaičiai Žolinės puokštelėje paslėpdavo dygiają usnį, kad tai primintų Kristaus kančią. Pašventintą usnį įkasdavo į dirvą, tačiau šaknimis į viršų – tikima, kad tuomet šios nelabos dyglės pranyks iš dirbamų laukų. Juk usnis yra pati pikčiausia piktžolė, tikima, kad ji – velnio arba senojo požemio valdovo Velino augalas. Pasodinant ją šaknimis į viršų parodomas noras, kad Velinas pasiimtų savo augalus ir netrukdytų žmogui ūkininkauti.

Be puokštės į bažnyčią eiti buvo nevalia: „Neturi puokštės rankoje – velnias tau į ranką įbruks uodegą.“

Žemaitijoje, kaip ir visoje Lietuvoje, pašventintos puokštės džiovinamos, saugomos visus metus. Tikima, kad jos saugo namus nuo nelaimių, piktųjų dvasių, ligų ar gaisrų, žolynais smilkomi namai prieš audrą ar sunegalavus gyvuliams, sveikatai stiprinti užplikoma ir geriama Žolinės puokštėje surinkti žolelių arbata.

Pašventintų žolių išmesti negalima. Jei gydančios arbatos neprireikė, žoleles reikia ne išmesti, o sudeginti. Žemaitijoje pašventintos žolelės dedamos į mirusio žmogaus karstą...

Pasakojimą keitė saviveiklininkų dainos apie vainikus, žolynus. A. Kilčauskui ir V. Naraškevičiui buvo įteikti spraglai ir liepta nukulti po pėdą naujų javų derliaus. Dainas atliko mūsų klubo mišrus vokalinis ansamblis „Gija“, kurio vadovas – V. Naraškevičius.

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

„Kaip neblėstantis vasaros sapnas...“

Agnė Laužadytė-Tutlienė ir Šarūnas Laužadis.

Šarūno Laužadžio išleistos knygos ir leidiniai.

Sigita ASTIKIENĖ

Vlado Šlaito viešosios bibliotekos Bibliografijos-kraštotyros skyriaus vedėja

Ukmergės Vlado Šlaito viešosios bibliotekoje buvo atidaryta menininkės Agnės Laužadytės-Tutlienės kūrybos paroda „Kaip neblėstantis vasaros sapnas...“ Kūrėja yra kilusi iš Vilniaus, kur baigė Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą, Danijoje Orhuso universitete įgijo mokslų daktarės laipsnį, šiuo metu ji – Vilniaus universiteto docentė.

Kūrybinis A. Laužadytės-Tutlienės kelias, prasidėjęs jau mokyklos suole, nesibaigia visą gyvenimą. Ir dabar kūrybai ji skiria didelę dalį nuo mokslinės ir pedagoginės veiklos liekančio laisvalaikio. Daugiausia – vasarą.

Savo kūryboje ji naudoja įvairias raiškos priemones – tušą, pastelę, guašą, temperą, akrilą, menininkės kūrybai būdingi baltiškosios mitologijos motyvai. Taip pat jai mieli gamtos vaizdai, nemažai dėmesio skiriama ir žmogiškųjų jausmų tematikai. Pavadinimų savo kūriniams autorė nesuteikia, o palieka galimybę kiekvienam įsivardyti tai, ką jis mato, ir kas yra svarbu kiekvienam asmeniškai. Ukmergėje surengta paroda – jau penktoji, pristatyta ne Vilniuje. Autorė renginio metu ne tik pristatė savo darbus, bet ir skaitė savo pačios kurtas eiles bei literatūrinės apybraižas.

Surengti parodą būtent Ukmergėje autorę paskatino tėvas – Šarūnas Laužadis, kurio gyvenime yra nemažai sąsajų su Deltuva

– čia gimė, augo ar gyvena daug nuoširdžių jo bičiulių. Jis taip pat, kartu su dukros darbais, pristatė dalį savo kūrybos.

Š. Laužadis – iš Švenčionių kilęs žurnalistas, visuomenės veikėjas, nusipelnęs aplinkosaugininkas, miškininkas. Įvairiuose leidiniuose ir interneto portaluose paskelbė daugiau kaip 400 straipsnių apie aplinkosaugą, etninę kultūrą, regionų plėtrą. Autorius yra išleidęs dvi dešimtis knygų, kuriose atsispindi mūsų šalies kultūra, Lietuvos gamtos grožis, sukūręs daug padavimų ir legendų, kur gražiai susipina istoriniai faktai ir mitologija. Leidinyje „Padavimai apie Lietuvos vietovardžius“ yra legenda, skirta ir Ukmergei. „Sakmė apie Vilko mergele“ – jautri, šilta istorija apie meilę, kurioje sugyventi Žuvintės šaltinis, akmenys Mokas ir Mokiukas gražiai pasakoja apie mūsų krašto gamtą ir žmogiškąsias vertybes.

Renginio metu muzikavo dambrelininkai Kristina ir Egidijus Daruliai. Jiedu pasidžiaugė tuo, kad kūryba užsiimančios Agnės, nors ir ne profesionalios menininkės, darbai itin kūrybingi ir galėtų būti puikiausios knygų iliustracijos. Renginyje dalyvavo ir ukmergiškis Kazys Grybauskas, kurį su autorės šeima sieja ilgmetė draugystė.

Maloniai kviečiame apžiūrėti parodą, kuri bibliotekoje veiks iki rugsėjo 10 dienos.

Kaip švenčiamas Šabas sinagogoje ir kur skaitomas Koranas Lietuvoje?

Edukologė, muziejininė, gidė Jurga Jackevičiūtė kviečia jungtis į „Atradimų keliones“ ir kartu pažinti daugiakultūrę Lietuvą.

Dirbdama Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejuje ji pasakoja lankytojams apie žydų kultūros paveldą, tradicijas, maldos namus, tačiau visa tai reikia ir pamatyti.

Šį sekmadienį, rugpjūčio 23 d., laukia įdomus maršrutas, kuriame – net dvi iš keturių Lietuvoje esančių mečečių.

„Nemėžyje, totorių kaime, bendruomenės narys papasakos, kaip totoriai išlaikė savuosius papročius, kaip mokomasi Korano,

švenčiamas Ramadanas, aptarsime islamo tradicijas, aplankysime medinę mečetę ir šalia esančias senąsias kapinaites.

Kaune lankysimės vienintelėje Baltijos šalyse mūrinėje mečetėje. Ji neseniai restauruota, tad visu grožiu atsiveria maldų salė bei minaretas. Su religine tradicija pažinimą pratęs musulmonų bendruomenės narė.

Kėdainiuose, kur žydai apsigyveno dar XVII a., išliko trys maldos namai. Čia Talmudą studijavo būsimasis Vilniaus Gaonas. Apžiūrėsime sinagogos interjerą, kitus žydams priklausiusius unikalius pastatus,

spalvingas buvusio štetlo gatvelės.

Paberžėje – galingas dvasinės traukos centras, kur ilgą laiką gyveno ir darbavosi kapucinų vienuolis tėvas Stanislovas. Čia grožėsime jo surinktomis sakralinėmis vertybėmis, – apie maršrutą pasakoja gidė J. Jackevičiūtė, kviesdama keliauti kartu.

Kelionės startas Vilniuje. Daugiau informacijos: atradimukeliones@gmail.com, tel. 8 663 53322.

UŽ inf.

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

